

Anna Koza

Państwowe Archiwa Centralne w Polsce: Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych, Narodowe Archiwum Cyfrowe

---

Forum Bibliotek Medycznych 6/1 (11), 135-154

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr Anna Koza
Łódź – UM

PAŃSTWOWE ARCHIWA CENTRALNE W POLSCE: ARCHIWUM GŁÓWNE AKT DAWNYCH, ARCHIWUM AKT NOWYCH, NARODOWE ARCHIWUM CYFROWE

Abstract

The State Archives collecting documents of historical interest from all over the country are called the Central Archives. The collection of these archives mainly consists of archival materials issued by central authorities of the government and its administration, central agencies, as well as personalities of the political and cultural life of our country. The State Archives include the Central Archives of Historical Records in Warsaw, the Archives of New Records and the National Digital Archives of Poland.

The Central Archives of Historical Records in Warsaw hold records from the oldest years up to 1918. The Archives of New Records store records and make them available from 1918 to the present day, while the National Digital Archives specialize in securing and processing audiovisual documentation of the 19th and 20th centuries as well as collect and share digital materials, including electronic records.

The Central State Archives are public institutions which are to serve society. They have become modern units, open to researchers. The Archives make their resources available to users not only in scientific laboratories on their premises, but also in an increasingly extended and functional electronic inventories and databases available on-line.

Moreover, the Central Archives staff conduct scientific, informative and popularizing activities (exhibitions, conferences, classes for youth).

Streszczenie

Archiwa Państwowe gromadzące dokumenty o znaczeniu historycznym pochodzące z terenu całego kraju to tzw. archiwa centralne. Zasób tych archiwów stanowią głównie materiały archiwalne wytworzone przez naczelne i centralne organy władzy i administracji rządowej, centralne jednostki organizacyjne, a także znane osobistości z życia politycznego i kulturalnego naszego kraju. Archiwami takimi są Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Akt Nowych oraz Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Archiwum Akt Głównych w Warszawie gromadzi dokumentację archiwalną od najstarszych lat do wytworzonych w 1918, Archiwum Akt Nowych przechowuje i udostępnia akta powstałe od roku 1918 do czasów współczesnych, natomiast Narodowe Archiwum Cyfrowe specjalizuje się w zabezpieczeniu i przetwarzaniu dokumentacji audiowizualnej z XIX i XX w. tak, aby można było ją udostępniać użytkownikom oraz gromadzeniu i udostępnianiu materiałów cyfrowych, w tym dokumentów elektronicznych.

Centralne Archiwa Państwowe są instytucjami publicznymi, które mają służyć społeczeństwu. Stają się jednostkami nowoczesnymi, otwartymi na użytkowników. Udostępniają swoje zasoby nie tylko w pracowniach naukowych w swoich siedzibach, ale także w coraz bardziej rozbudowanych i funkcjonalnych elektronicznych inwentarzach i bazach danych dostępnych on-line.

Pracownicy archiwów centralnych prowadzą działalność naukową, informacyjną oraz popularyzatorską (wystawy, konferencje, lekcje dla młodzieży) .

Wstęp

Archiwa państwowe działają na mocy ustawy z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Zgodnie z tą ustawą (t.j. Dz. U. Nr z 2011 r. z późn. zm.) są głównymi jednostkami tworzącymi państwową sieć archiwalną powołaną do ochrony dokumentacji a szczególnie materiałów archiwalnych powstałych w toku działalności różnych organizacji działających w przeszłości jak i obecnie. Według definicji ustawowej działalność archiwalna polega na gromadzeniu, ewidencjonowaniu, przechowywaniu, opracowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu materiałów archiwalnych oraz prowadzeniu działalności informacyjnej. W przypadku archiwów państwowych dotyczy to głównie dokumentacji, która stanowi materiały archiwalne, czyli przekazy źródłowe o znaczeniu historycznym, przechowywane wiecześnie w archiwach¹.

Oprócz archiwów państwowych działalność archiwalną w zakresie państwowego zasobu archiwalnego prowadzi²:

- archiwa wyodrębnione (m.in. archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, archiwum Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, archiwum Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, archiwum Rady Ministrów, archiwum Biura Bezpieczeństwa Narodowego, archiwum CBA, ABW i AW, IPN),
- archiwa zakładowe organów państwowych i innych państwowych jednostek organizacyjnych,
- archiwa zakładowe organów samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych,
- państwowe jednostki organizacyjne, które posiadają powierzony zasób archiwalny (m.in. państwowe uczelnie wyższe, instytucje naukowe, biblioteki i muzea) przechowujące materiały archiwalne, które wchodzi do państwowego zasobu archiwalnego.

---

¹ Eugeniusz Borodij (red.): Kancelaria i Archiwum Zakładowe. Podręcznik, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Warszawa 2009 s. 242

² Zbigniew Pustuła: Podstawy prawne postępowania z dokumentacją [w:] Eugeniusz Borodij (red.): Kancelaria i Archiwum Zakładowe. Podręcznik, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 2009 s. 18-19

Pod pojęciem państwowy zasób archiwalny należy rozumieć wszystkie materiały archiwalne znajdujące się w posiadaniu państwowych jednostek organizacyjnych niezależnie od tego, kto je wytworzył³. Tworzą go więc dokumenty o znaczeniu historycznym wytworzone m.in. przez organy państwowe, organy samorządu terytorialnego, partie polityczne, organizacje społeczne, zawodowe i gospodarcze, kościoły, związki wyznaniowe, instytucje kultury i nauki.

Archiwa państwowe ze względu na terytorium objęte działaniem można podzielić na archiwa centralne obejmujące obszar całego państwa oraz archiwa terenowe, które gromadzą materiały archiwalne z określonego terytorium.

Do archiwów centralnych zaliczamy: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, którego zasób to najstarsze akta wytworzone do roku 1918, Archiwum Akt Nowych w Warszawie gromadzące i przechowujące akta wytworzone od 1918 r., do czasów współczesnych i Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie, które zajmuje się dokumentacją audiowizualną z XIX i XX w. oraz dokumentacją elektroniczną. Do grupy Archiwów Centralnych należało także do niedawna Archiwum Państwowe Dokumentacji Osobowej i Płacowej gromadzące oraz udostępniające kopie dokumentacji pracowniczej zakładów pracy, których działalność ustała. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2013r. Archiwum Państwowe Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku zostało włączone do Archiwum Państwowego w Warszawie.

Sieć archiwów państwowych terenowych tworzy 30 archiwów regionalnych (np. Archiwum Państwowe w Białymstoku), 43 oddziały archiwów regionalnych w mniejszych miejscowościach (np. Archiwum Państwowe w Łodzi, oddział w Sieradzu) oraz 5 ekspozytur (np. Archiwum Państwowe w Szczecinie, ekspozytura w Strzemielu)⁴.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie krótkiego opisu gromadzonych i przechowywanych w państwowych archiwach centralnych akt wraz z zasadami ich udostępniania szerokiemu odbiorcy, a także przybliżenia innej działalności tych jednostek.

Archiwum Główne Akt Dawnych

Dyrektor – dr Hubert Wajs
ul. Długa 7, 00-263 Warszawa
tel. (22) 831-54-91 do 93
fax. (22) 831-16-08
e-mail: sekretariat@agad.gov.pl

---

³ Eugeniusz Borodij (red.): Kancelaria i Archiwum Zakładowe. Podręcznik, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich. Warszawa 2009 s. 243

⁴ <http://www.archiwa.gov.pl/pl/archiwa-pastwowe/94-archiwa-panstwowe.html> [dostęp dnia 2013-06-12]

Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa ul. Długa 7

strona www: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/>
Udostępnianie akt: Pracownia naukowa AGAD
Czynna: poniedziałek –piątek : 9⁰⁰-19⁰⁰
tel.: (22) 831-54-91 w. 429

Archiwum Główne Akt Dawnych jest najstarszym publicznym archiwum polskim. W roku 2008 przypadła dwusetna rocznica utworzenia tego Archiwum. Jego początki sięgają czasów Księstwa Warszawskiego. Powołane zostało dekretem księcia warszawskiego Fryderyka Augusta z 2 IX 1808 r. pod nazwą Archiwum Ogólnego Krajowego. Od początków swego istnienia archiwum spełniało podwójną rolę: urzędu wiary publicznej uwierzytelniającego odpisy dokumentów oraz instytucji archiwalnej, gromadzącej i zabezpieczającej spuściznę rękopiśmienną po władzach i urzędach dawnej Rzeczypospolitej. W toku już obecnie ponad dwustu lat nieprzerwanej działalności, mimo zachodzących zmian politycznych i ustrojowych, w czasach największego ucisku zaborców, archiwum zachowało personel polski i pozostawało wciąż instytucją narodową, służąc w miarę możliwości ogółowi polskich historyków. Zmiany następowały

tylko w nazwie: Archiwum Ogólne Krajowe (1808 - 1815), Archiwum Główne Królestwa Polskiego (lata 1816 - 1889), Warszawskie Archiwum Główne Akt Dawnych Królestwa Polskiego (do 1918 r.) i Archiwum Główne Akt Dawnych (od 1918 r.)⁵.

W przededniu II wojny światowej zasób Archiwum Głównego Akt Dawnych oceniano na 1750 tys. ksiąg, poszytów i plików akt, 5 tys. dokumentów pergaminowych oraz 10 tys. planów i map. Z tej liczby w dniu 2 września 1944 r. spłonęło 95% akt. Ocalały jedynie akta ukryte w forcie im. Michała Sokolnickiego na Żoliborzu. Obecnie Archiwum Główne Akt Dawnych posiada zasób historycznie ukształtowany, nie podlegający większym dopływom, chronologicznie mieszczący się od XII w. do I wojny światowej (za wyjątkiem archiwaliów podworskich i akt metrykalnych z terenów za-bużańskich) podzielony na cztery części⁶:

- I. akta władz naczelných i centralnych oraz władz prowincjonalnych dawnej Polski, m. in. dokumenty z Archiwum Koronnego, np. międzynarodowe traktaty Polski, dokumenty dziejów wewnętrznych (akt konfederacji warszawskiej z 1573 r.), rozległa korespondencja dyplomatyczna, księgi staropolskiej kancelarii królewskiej, dokumenty Archiwum Skarbu Koronnego, akta Sejmu Czteroletniego z oryginałem Konstytucji 3 Maja, akta władz powstania kościuszkowskiego, akta grodzkie i ziemskie z Mazowsza, Podlasia, części Wielkopolski, fragmenty archiwów kościelnych (1213-1787) oraz klasztornych z terenu całej Polski (1155-1804);
- II. akta epoki porozbiorowej obejmujące dokumentację wytworzoną przez władze polskie okresu zaborów- Księstwa Warszawskiego (1807-1813), Królestwa Polskiego, powstania listopadowego i styczniowego, a także administrację pruską (1793-1807), austriacką (1774-1918) oraz rosyjską, m. in. Akta Tajnej Kancelarii Wielkiego Księcia Konstantego i Tajnej Kancelarii Nowosilcowa, akta Namiestnika (1841-1870), Prokuratora Warszawskiej Izby Sądowej (1876-1917) i Warszawskiego Urzędu Cenzury (1815-1915), Pomocnika Generała-Gubernatora Warszawskiego do Spraw Policyjnych, Kancelarii Gubernatora Warszawskiego (1867-1918, depozyt w Archiwum Państwowym w Warszawie);
- III. archiwa rodowe i podworskie oraz zbiory prywatne, m. in. Radziwiłłów, Potockich, Branickich, Zamoyskich, Tarnowskich, Przeździeckich, zbiory Aleksandra Czołowskiego i Hipolita Skimborowicza;

---

⁵ http://www.agad.archiwa.gov.pl/about/zarys_dziejow.html, [dostęp dnia 2013-06-12], a także: Teresa Zielińska (red.): *Archiwum Główne Akt Dawnych. Informator o zasobie*. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 1992 s. 11

⁶ Violetta Urbaniak: *Archiwum Główne Akta Dawnych w Warszawie*, [w:] *Archiwa polskie / pod red. Kazimierza Kozłowskiego*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa-Szczecin, 1998 s. 83-91, zob. także: Dorota Lewandowska (red.): *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym*. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa 2008 s. 16-18

IV. zbiór kartograficzny (XVII-XX w.), na który składają się plany miast, pałaców, parków i ogrodów, rysunki architektoniczne i plany urbanistyczne oraz mapy różnych regionów dawnej Polski.

Od początku istnienia AGAD porządkowano i systematyzowano akta, przygotowywano inwentarze i aparat pomocniczy, ogłaszano publikacje o zasobie, nawiązywano współpracę ze środowiskiem naukowym (Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Krakowskie Towarzystwo Naukowe), co zaowocowało przekształcaniem archiwum w ośrodek pracy naukowej.

W 2009 r zasób AGAD liczył ponad 311 tys. jednostek archiwalnych w 443 zbiorach i zespołach (blisko 6 400 mb). Szczegółowy opis zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie przedstawiony jest w licznych opracowaniach i przewodnikach po zasobie. Wykaz tych publikacji można znaleźć na stronie internetowej AGAD pod adresem: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/about/bibliografia.html>. Archiwum Głównie Akt Dawnych udostępnia na swoich stronach elektroniczne inwentarze akt i inne pomoce metodyczne: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/pomoce/eagpln.xml> <http://www.agad.archiwa.gov.pl/metodyka/inwentarze.html>

Archiwum Głównie Akt Dawnych udostępnia posiadane archiwalia, wykonuje w nich kwerendy i poszukiwania archiwalne, udziela informacji na piśmie (drogą pocztową i e-mailem) i ustnie (bezpośrednio i telefonicznie), wykonuje reprodukcje z posiadanych materiałów archiwalnych; w oparciu o statut archiwum, zarządzenia i regulacje Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i zgodnie z Kodeksem Postępowania Administracyjnego⁷.

Udostępnianie materiałów archiwalnych odbywa się w Pracowni Naukowej AGAD, gdzie znajduje się 32 miejsc do pracy, w tym 12 miejsc do pracy z oryginałami i 18 czytników mikrofilmowych oraz 2 stanowiska komputerowe. Do dyspozycji osób korzystających z zasobu jest podświetlany stół do pracy z planami i mapami. Użytkownicy mogą korzystać z inwentarzy książkowych zespołów i zbiorów archiwalnych oraz indeksu geograficznego kartografików. W pomieszczeniu Pracowni znajduje się podręczny księgozbiór, a w nim informatory i przewodniki archiwalne, a także pozycje słownikowe. Istnieje także możliwość skorzystania z lokalnej sieci bezprzewodowej, w której udostępniane są wybrane skany dokumentów z zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych. Udostępnianie materiałów archiwalnych w Pracowni Naukowej następuje na podstawie zamówienia, które są realizowane dwa razy dziennie, o godzinach: 9⁰⁰ (zamówienia z dnia poprzedniego) i 13⁰⁰ (zamówienia złożone do 13⁰⁰). Udostępniane mogą być udostępniane jedynie jednostki paginowane lub foliowane, w związku z tym czas oczekiwania na udostępnienie jednostek nie posiadających paginacji/foliacji może wynieść około 2 tygodni.

---

⁷ <http://www.agad.archiwa.gov.pl/> [dostęp dnia 2013-06-19]

Integralną częścią Pracowni Naukowej jest Biblioteka AGAD, która jest biblioteką naukową. Oznacza to, że Biblioteka AGAD nie jest biblioteką publiczną, a prawo do korzystania mają pracownicy archiwów państwowych oraz badacze pracujący nad zasobem aktowym archiwum. Z księgozbioru można korzystać na miejscu w Bibliotece lub w Pracowni Naukowej. Czytelnikom indywidualnym nie wypożycza się książek na zewnątrz, jest to możliwe wyłącznie na zasadzie wypożyczeń międzybibliotecznych. Zasób Biblioteki AGAD stanowi specjalistyczny warsztat pracy dla badaczy. Gromadzone są w niej publikacje historycznie, chronologicznie i tematycznie związane z zasobem Archiwum, prace z zakresu nauk pomocniczych historii - ze szczególnym uwzględnieniem genealogii, heraldyki, sfragistyki, paleografii, archiwistyki, a także wydawnictwa źródłowe. Ponadto znajdują się tu wydawnictwa biograficzne, bibliograficzne, encyklopedyczne i słownikowe. Pokażny zbiór stanowią dziewiętnastowieczne wydawnictwa prawno-ustrojowe (głównie dotyczące Królestwa Polskiego) oraz pokażny, wielojęzyczny zbiór XIX i XX wiecznych masoników.

Archiwum Główne Akt Dawnych prowadzi też działalność popularno-naukową. Przechowywane tu archiwalia o unikalnej wartości historycznej i materialnej oraz obiekty będące często cennymi zabytkami, są prezentowane na różnych wystawach. W roku 2012 zaprezentowano następujące wystawy:

- Pokaz oryginalnego tekstu Konstytucji 3 Maja w Kordegardzie (z inicjatywy Prezydenta Rzeczypospolitej w dniach 3-6 maja 2012 r.).
- Pokaz kopii Konstytucji 3 Maja w Łazienkach Królewskich.
- Wystawa „Grunwald - 600 lat chwały” prezentowana w Muzeum Bitwy na Polach Grunwaldu (wspólnie ze Stowarzyszeniem „Archivum Patriae”).
- Archiwum (wspólnie ze Stowarzyszeniem „Archivum Patriae”) uczestniczyło w Nocy Muzeów (19 maja) z wystawą ponad 40 oryginałów „Zapomniany świat epistolografii. Listy znanych osób od XIV do XX w. z zasobu AGAD.” oraz projekcją filmu (dostępne na: <http://www.youtube.com/watch?v=wCoy97f8e0&feature=youtu.be>), a CLKA przygotowało warsztaty „Napisz list gęsim piórem” (<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.416598475029873.94302.122305034459220&type=1>).

Dokumenty z AGAD mogą być także wypożyczane na wystawy. Odbywa się to na ściśle określonych warunkach (<http://www.agad.archiwa.gov.pl/about/GenZasWyp.pdf>), które mają na celu zapewnienie podatnym na wszelkie uszkodzenia obiektom jak najlepszej ochrony i bezpieczeństwa.

W roku 2012 przygotowano materiały archiwalne do wypożyczenia i prezentacji na 4 wystawy:

- Pod wspólnym niebem (zorganizowana na Zamku Królewskim w Warszawie przez Muzeum Historii Polski),
- Sąsiedzi w Europie (zorganizowana przez Archiwum Państwowe w Szczecinie),

- Wystawa poświęcona Konstytucji 3 Maja (zorganizowana przez Archiwum Państwowe w Białymstoku),
- Wystawa poświęcona Kawalerom Maltańskim „Wokół krzyża maltańskiego” (organizowana przez Muzeum Historyczne m. st. Warszawy)⁸.

Archiwum Główne Akt Dawnych organizuje także dla młodzieży licealnej prelekcje z zakresu historii Polski, połączone z pokazem archiwaliów.

Tematy lekcji to:

1. Moja mała ojczyzna. Dzieje Mazowsza od XIII w. do inkorporacji w 1526 r.
2. Stosunki Polski z Zakonem Krzyżackim (XIII-XVI w.).
3. U źródeł polskiej demokracji. Sejm i sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w świetle źródeł archiwalnych.
4. Warszawa i jej mieszkańcy w XVI-XVIII wieku.
5. Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej w latach 1589-1699.
6. Genealogia i heraldyka.
7. Sejm Czteroletni i Konstytucja 3 Maja.
8. Powstanie kościuszkowskie w świetle dokumentów archiwalnych.
9. Księstwo Warszawskie w świetle konstytucji z 1807 r. i innych źródeł prawa.
10. Powstanie listopadowe w dokumencie archiwalnym.
11. Powstanie styczniowe i represje popowstaniowe w świetle dokumentów archiwalnych przechowywanych w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych⁹.

Do statutowych zadań Archiwum Głównego Akt Dawnych należy także prowadzenie działalności naukowo-wydawniczej. Są to indywidualne i zespołowe prace naukowo-badawcze z zakresu archiwistyki, archiwoznawstwa, historii i jej nauk pomocniczych, przygotowywanie wydawnictw źródłowych i archiwalnych pomocy ewidencyjno-informacyjnych, organizowanie zebrań, konferencji i sesji naukowych, a ponadto tworzenie warunków sprzyjających podnoszeniu kwalifikacji zawodowych i zdobywaniu stopni naukowych przez pracowników Archiwum.

Archiwum Akt Nowych

Dyrektor – dr Tadeusz Krawczak
ul. Hankiewicza 1, 02-103 Warszawa
tel.: (22) 589-31-18,
fax: (22) 589-30-01
email: sekretariat@aan.gov.pl
strona www: <http://www.aan.gov.pl>

---

⁸ <http://www.agad.archiwa.gov.pl/kronika/index.html#zebrania> [dostęp dnia: 2013-06-24]

⁹ <http://www.agad.archiwa.gov.pl/edukacja/index.html> [dostęp dnia 2013-06-25]

Archiwum Akt Nowych i Narodowego Archiwum Cyfrowego, Warszawa ul. Hankiewicza 1

Udostępnianie akt: Pracownia Naukowa im. prof. Jerzego Skowronka
czynna: poniedziałek - czwartek: 9⁰⁰ - 18³⁰
piątek: 9⁰⁰ - 15³⁰
tel.: (22) 589- 31-19

Archiwum Akt Nowych rozpoczęło swą działalność na mocy dekretu Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z 7 lutego 1919 r. *O organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami*. Początkowo nosiło nazwę Archiwum Wojskowe, podlegało Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i miało zabezpieczyć dokumentację po wojskowych władzach okupacyjnych niemieckich i austriackich z lat 1915-1918. W 1924 r. ówczesny dyrektor Archiwum dr Józef Stojanowski wystąpił o zmianę statutu i nazwy placówki, gdyż w tym czasie istniały dwa Archiwa Wojskowe: cywilne pod jego kierownictwem i drugie gromadzące archiwalia instytucji i formacji wojskowych. 1 lipca 1930 roku dr Józef Stojanowski został powołany na dyrektora Archiwum Akt Nowych, które przejęło zarówno zasób, jak i personel Archiwum Wojskowego. Podstawowym zadaniem nowo powołanego Archiwum stało się gromadzenie i przechowywanie archiwaliów powstałych w wyniku działalności centralnych polskich urzędów i instytucji, w związku z czym do przekazania akt zlikwidowanych wcześniej urzędów polskich zobligowane zostało w grudniu 1930 r. Archiwum Akt

Dawnych. W tym samym czasie Komisariat Rządu m. st. Warszawy przekazał swoje archiwalia do Archiwum Akt Nowych, a od września 1930 r. do połowy roku 1931 część swoich akt zaczęły przekazywać do AAN także i poszczególne archiwa państwowe w kraju¹⁰.

Przed wybuchem II wojny światowej Archiwum zabezpieczało ok 8-10 tys. metrów bieżących akt, z czego znaczną część przechowywano od 1919 r. na Żoliborzu w forcie M. Sokolnickiego. W czasie wojny 3 listopada 1944r. Niemcy podpalili archiwum mieszczące się wówczas przy ul. Rakowieckiej 6 niszcząc w ten sposób 97 % zasobu archiwalnego. Znaczna część akt wywieziono do Rzeszy.

Archiwum Akt Nowych reaktywowano we wrześniu 1948r., a uruchomienie placówki zlecono dr. J. Stojanowskiemu. Z Archiwum Głównego Akt Dawnych zabrano ocalałe resztki zasobu, częściowo odzyskano akta wywiezione do Niemiec, przejęto akta niemieckich władz okupacyjnych z lat 1939-1944. AAN koncentrowało się na zabezpieczeniu spuścizny centralnych organów państwa i instytucji działających w Polsce, poczynając od Rady Regencyjnej z 1917 r. Upadek PRL umożliwił przejęcie przez AAN zasobu Centralnego Archiwum Lewicy Polskiej, tj. akt KC PPR z lat 1944-1948, KC PZPR z lat 1948-1990, PPS i innych. Po wielu powojennych wędrówkach (Pałac pod Blachą, Podwale, ul. Długa, al. Niepodległości, ul. Wiejska) AAN 1 stycznia 1997 r. uzyskało stałą siedzibę na Ochocie przy ul. Hankiewicza 1¹¹.

Obecnie w AAN oprócz akt administracji ogólnopaństwowej i samorządowej przechowuje się akta instytucji kontrolnych, wymiaru sprawiedliwości, administracji i samorządów gospodarczych, organizacji, zrzeszeń, stowarzyszeń, osób i rodzin np. Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego (1861-1941), akta Józefa i Aleksandry Piłsudskich (1913-1939), akta Lucjana Żeligowskiego (1889-1939, 1944-1947), zbiór Edwarda Rydza-Śmigłego (1917-1939), Józefa Hallera (1915-1939), Władysława Sikorskiego (1894-1941). Wśród akt o tematyce medycznej znajdziemy tu m. in.¹²:

- zbiór akt osobowych lekarzy Niemców i Ukraińców z lat 1926-1950,
- zespół Polski Czerwony Krzyż Delegatury Zagraniczne (1945-1951),
- akta Centralnej Składowicy Sanitarnej w Warszawie (1946-1950),
- Izba Aptekarska w Izbie Zdrowia dla Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie (1940-1945) i Naczelna Izba Aptekarska w Warszawie (1945-1952),
- Centralny Zarząd Aptek w Warszawie (1953-1958),
- dokumenty z Instytutu Gruźlicy w Warszawie i Instytutu Przeciwgruźliczego (1950-1986),

¹⁰ http://www.aan.gov.pl/index_pl.php?action=1 [dostęp dnia 2013-06-19]

¹¹ Tadeusz Krawczak: Archiwum Akt Nowych W: Archiwa polskie / pod red. Kazimierza Kozłowskiego, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa-Szczecin 1998 s. 93-95

¹² <http://www.aan.gov.pl/zespoły/zespoły.html> [dostęp dnia 2013-07-30]

- akta dotyczące Uzdrawisk Polskich i lecznictwa uzdrawiskowego z lat 1949-1987,
- zespół akt Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie z lat 1960-2000,
- akta Urzędu Nadzoru Ubezpieczeń Zdrowotnych w Warszawie (1998-2002)
- zespół Centralne Laboratorium Surowic i Szczepionek w Warszawie (1959-2002).

Znaczący dopływ dokumentacji do Archiwum Akt Nowych nastąpił po roku 1990. W wyniku zmian ustrojowych zniesiono wówczas ok. 5000 terenowych organów władzy i administracji państwowej, likwidowano ważne i duże państwowe jednostki organizacyjne przemysłowe i handlowe. Archiwa Państwowe przejęły materiały archiwalne zlikwidowanych instytucji i przedsiębiorstw państwowych oraz nadzorowały zabezpieczanie nieprzeterminowanej dokumentacji niearchiwalnej. Upadek dotychczasowego systemu partyjnego spowodował konieczność przejścia akt centralnych oraz terenowych instancji i organizacji PZPR, a także częściowo Stronnictwa Demokratycznego¹³.

Archiwum posiada też dokumentację techniczną, kartograficzną, fotografie, plakaty, mikrofilmy i nagrania. Znajduje się tu ok. 15000 map, 222000 fotografii i prawie 2000 nagrań.

Podstawą kolekcji fotograficznej są zbiory CA KC PZPR, które trafiły do AAN wraz z aktami władz naczelnych PZPR. Dotyczą one głównie dziejów polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego, ale są też fotografie o innej tematyce, np. kampanii wrześnieowej, represji hitlerowskich w okupowanej Polsce, ruchu oporu, powstania warszawskiego, walk Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego, odbudowy kraju po wyzwoleniu. Większość fotografii jest zinwentaryzowana wraz z materiałami aktowymi i łącznie z nimi udostępniana.

Najbardziej interesujące mapy Polski zarchiwizowane w AAN to: dziewiętnastowieczny reprint piętnastowiecznej mapy Wenceslao Godreccio, rękopiśmienna mapa autorstwa J. Walcha i F. Huttera z 1807 r., подарowana I. Paderewskiemu, mapa z 1815 r. sporządzona w nietypowej na owe czasy skali 1: 2 250 000 i uzupełniona tabelami i danymi statystycznymi dotyczącymi Polski autorstwa J. Flecka. Wraz z aktami Aleksandry i Mieczysława Białkiewiczów trafiły do AAN dwie mapy angielskie z XVII-XVIII w. oraz dwie mapy z okresu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Większość map i planów zinwentaryzowana jest wraz z aktami różnych zespołów¹⁴.

¹³ Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym. Tom I, opracowanie Edward Kołodziej, Warszawa 2009 s. 31

¹⁴ Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym. Tom I, opracowanie Edward Kołodziej, Warszawa 2009 s. 36

Zbiór mikrofilmów Archiwum Akt Nowych można podzielić na trzy części:

1. mikrofilmy z akt obcych (np. niemieckich z okresu II wojny światowej: akta Naczelnego Dowództwa SS i Szefa Policji Niemieckiej, Ministerstwa Rzeszy dla Okupowanych Terenów Wschodnich, Komisarza Rzeszy do spraw umacniania Niemczyzny, akta NSDAP i Niemieckiego Instytutu Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeszy);
2. mikrofilmy dotyczące spraw polskich, sporządzone najczęściej w wyniku kwerend prowadzonych przez polskich archiwistów i historyków w zagranicznych archiwach, lub uzyskane w drodze wymiany (np. z francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych dotyczące polskiej polityki zagranicznej, a także zawierające informacje o Kongresie Pokojowym i działalności Rady Ambasadorów w okresie międzywojennym, mikrofilmy z ZSRR, pozyskane przez Centralne Archiwum KC PZPR dotyczące polskiego ruchu robotniczego i komunistycznego);
3. mikrofilmy sporządzone z akt polskiej proweniencji, przechowywanych w Hoover Institution Archives w Kalifornii (m.in. z akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz podległych mu ambasad i poselstw głównie z lat 1939-1945, a akt Ministerstwa Informacji i Dokumentacji Rządu RP na Uchodźstwie oraz II Korpusu Polskiego- tzw. Materiały Władysława Andersa)¹⁵.

Część zasobu aktowego AAN posiada tzw. mikrofilmy zabezpieczające, które są udostępniane w Pracowni Naukowej zamiast oryginałów.

Zasób AAN to aktualnie 2572 zespoły archiwalne, których wykaz jest dostępny pod adresem: <http://www.aan.gov.pl/zespoły/zespoły.html> a także w Informatorach o zasobie archiwalnym. Archiwalia przechowywane w Archiwum Akt Nowych są udostępniane zainteresowanym tylko w pracowniach naukowych. Osoba chcąc skorzystać z archiwaliów w pracowni naukowej zobowiązana jest wypełnić zgłoszenie użytkownika zasobu archiwalnego oraz przestrzegać regulaminu (http://www.aan.gov.pl/index_pl.php?action=9).

Archiwum Akt Nowych stara się popularyzować swój zasób archiwalny poprzez organizowanie wystaw przeważnie we współpracy z innymi instytucjami, informowanie o zasobach w prasie, radio i telewizji. Organizowane jest uroczyste przejmowanie najbardziej interesujących zespołów i zbiorów oraz prezentowanie ich na wystawach w swojej siedzibie. Zorganizowane zostały wystawy materiałów archiwalnych przekazanych przez Tomasza Strzembosza, Eugeniusza Ajewskiego, Edwarda Dietricha, Józefa Krzyczkowskiego, Andrzeja Paszkowskiego, spuścizny Jana Kwapińskiego oraz akt zgrupowania AK „Radosław”, Jana Mazurkiewicza „Radosława”, Batalionu „Zośka”, Batalionu „Parasol”, Batalionu „Miotła”, Oddziału II KG AK.

---

¹⁵ Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym. Tom I, opracowanie Edward Kołodziej, Warszawa 2009 s. 27

Pracownicy Archiwum Akt Nowych biorą czynny udział w życiu naukowym w kraju i zagranicą: przygotowują referaty i wydawnictwa, współpracują z wyższymi uczelniami. Od 1996 r. wydawane są (przy pomocy technicznej i finansowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych) „Teki Archiwalne. Seria nowa” periodyk prezentujący szeroko rozumianą tematykę archiwalną, a także prezentujący opracowania historyczne przygotowane na podstawie materiałów archiwalnych z zasobu AAN.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Dyrektor – dr Wojciech Woźniak
ul. Hankiewicza 1
02-103 Warszawa
tel.: (22) 572-16-00, (22) 822-25-32
fax: (22) 572-16-01
e-mail: nac@nac.gov.pl
strona www: <http://www.nac.gov.pl/>

Udostępnianie zbiorów: Biuro Obsługi Klienta

Udostępnianie fotografii:

Czynne: poniedziałek i piątek: 9⁰⁰-15⁰⁰

środa: 10⁰⁰-18⁰⁰

wtorek i czwartek – nieczynne

tel.: (22) 572 16 19

e - mail: bok.fotografie@nac.gov.pl

Udostępnianie nagrań dźwiękowych i filmów:

Czynne: poniedziałek i piątek: 9⁰⁰-15⁰⁰

środa: 8⁰⁰-16⁰⁰

wtorek i czwartek – nieczynne

tel.: (22) 572-16-15

e - mail bok.nagrania@nac.gov.pl

Narodowe Archiwum Cyfrowe rozpoczęło działalność 8 marca 2008 roku. Nastąpiło to wskutek decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który przekształcił utworzone w 1955 roku Archiwum Dokumentacji Mechanicznej (ADM) w Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC). O taką zmianę wnioskował dr Sławomir Radoń, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Powołanie Narodowego Archiwum Cyfrowego jest odpowiedzią na postęp, który dokonał się w technologii zapisu, przechowywania i udostępniania danych¹⁶.

---

¹⁶ <http://www.nac.gov.pl/powstanie> [dostęp dnia 2013-06-20]

Archiwum Dokumentacji Mechanicznej było powołane w celu gromadzenia, opracowywania, udostępniania i konserwacji materiałów archiwalnych utrwalonych sposobem foto- i fonograficznym. Zasób archiwum stanowiły dokumenty audiowizualne: fotografie, nagrania dźwiękowe i filmy, wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego. Archiwum gromadziło zasób na zasadzie przejmowania z instytucji będących pod nadzorem ADM, których działalność utrwalona została w audiowizualnej formie przekazu, a także w drodze zakupów i darów¹⁷.

Archiwum Dokumentacji Mechanicznej prowadziło działalność produkcyjno-usługową na rzecz państwowej służby archiwalnej oraz osób korzystających z zasobu. Wykonywano mikrofilmy, fotokopie i kopie nagrań¹⁸.

Ciągły postęp techniczny spowodował, że w zasobach Archiwum Dokumentacji Mechanicznej znajdowały się materiały audiowizualne utrwalone na coraz nowszych nośnikach w coraz lepszej jakości obrazu i dźwięku. Rozwój technologii informatycznych umożliwił zastosowanie cyfrowych form zapisu obrazu, dźwięku, a także tekstu. W wyniku tego zastępowanie tradycyjnych dokumentów „papierowych” dokumentami elektronicznymi jest obecnie coraz powszechniejsze zarówno w administracji publicznej, instytucjach kultury, nauki, przemyśle jak i na rynku konsumenckim. Archiwizacja materiałów cyfrowych stała się wielkim wyzwaniem współczesnej archiwistyki. Dokumenty elektroniczne tak samo jak tradycyjne muszą zostać w uporządkowanej formie zapisane i przekazane archiwom państwowym, które będą je przechowywać a następnie udostępniać obywatelom. Konieczne stało się więc włączenie archiwów państwowych w tworzenie społeczeństwa informacyjnego poprzez zastosowanie nowych technologii do zarządzania narodowym zasobem archiwalnym. Te przesłanki doprowadziły do przekształcenia Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Narodowe Archiwum Cyfrowe, któremu powierzono misję upowszechniania dostępu do informacji i materiałów archiwalnych oraz zabezpieczanie zasobu, przy użyciu technologii informatycznych¹⁹.

Do podstawowych zadań Narodowego Archiwum Cyfrowego należy :

- gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie materiałów cyfrowych, w tym „dokumentu elektronicznego”,
- gromadzenie, przechowywanie, naukowe opracowywanie i udostępnianie fotografii, nagrań dźwiękowych oraz filmów,

---

¹⁷ Krzysztof Pątek: Archiwum Dokumentacji Mechanicznej [w:] Archiwa polskie / pod red. Kazimierza Kozłowskiego. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Warszawa-Szczecin 1998 s. 99

¹⁸ Krzysztof Pątek: Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, [w:] Archiwa polskie / pod red. Kazimierza Kozłowskiego. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Warszawa-Szczecin 1998 s. 104

¹⁹ Nikodem Bończa Tomaszewski: Narodowe Archiwum Cyfrowe. Idea, projekt, zadania. [w:] Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Olsztyn 6-8 września 2007 r. / red. Jarosław Poraziński i Krzysztof Strykowski, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich. Warszawa 2008 s. 55

- digitalizacja tradycyjnych materiałów archiwalnych,
- udostępnianie informacji o zbiorach archiwalnych i materiałów archiwalnych, także on-line .

W zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego największą część stanowią zdjęcia – ponad 15 milionów. Obejmują okres od lat czterdziestych XIX wieku aż po czasy współczesne, dokumentując tym samym ponad 150 lat historii Polski: XIX wiek, dwie wojny światowe, dwudziestolecie międzywojenne, Warszawę lat 1945-1990, okres PRL, architekturę, sztukę, życie gospodarcze, społeczne, religijne, osobistości, folklor, politykę, sport i wiele innych. Fotografie w NAC podzielone są na zespoły archiwalne, wśród których warto wyróżnić: Ilustrowany Kurier Codzienny (ponad 180 tys. zdjęć z lat 1910-1939 przedstawiający Polskę z tego okresu); Wydawnictwo Prasowe Kraków- Warszawa (Zeitungsverlag Krakau-Warschau)- ponad 18 tys. zdjęć z lat 1939-1945 wykonywanych przez służby prasowe III Rzeszy, głównie materiały propagandowe przedstawiające niemieckie wojsko, dygnitarzy oraz okupowane ziemie polskie - szczególnie Generalną Gubernię; Archiwum Fotograficzne Edwarda Hartwiga dokumentujące życie kulturalne Polski, przede wszystkim teatr od lat 50. do 70. XX wieku; Centralną Agencję Fotograficzną (ok. 12 mln fotografii z lat 1944-1990 z czasów PRL). Wśród tych archiwaliów znajdziemy współczesne zdjęcia cyfrowe, tradycyjne odbitki pozytywowe różnych formatów, ale także przykłady najstarszych technik fotograficznych: dagerotypy, ambrotypy, ferrotypy, negatywy i diapozytywy. Korzystają z nich zarówno instytucje rządowe, nauki i kultury, media, fundacje, stowarzyszenia, wydawnictwa, a także osoby prywatne: autorzy książek i filmów, studenci doktoranci i pasjonaci różnych dziedzin. Fotografie NAC można obejrzeć na stronie www.nac.gov.pl (ponad 140 tys. zdigitalizowanych fotografii z lat 1919-2010) lub w siedzibie NAC²⁰.

Zbiór nagrań dźwiękowych NAC to ok. 30 tys. jednostek archiwalnych pochodzących z lat 1889-2010. Kolekcje można podzielić na dwie grupy: Rozgłośnia Polska Radio Wolna Europa (blisko 17 tys. nagrań zarejestrowanych w latach 1952-1994) oraz nagrania różnego pochodzenia. W drugiej grupie ok. 5% obejmuje okres do roku 1939, 10% pochodzi z czasów II wojny światowej, pozostałe 85 % to okres PRL do czasów współczesnych. Do najcenniejszych nagrań zaliczyć można przemówienia marszałka Józefa Piłsudskiego, fragment przemówienia Juliana Marchlewskiego z 1921 r. wygłoszonego w związku z zakończeniem wojny polsko-bolszewickiej, przemówienie Józefa Becka na temat stosunków polsko-niemieckich w Sejmie 5 maja 1939r., komunikaty radiowe Stefana Starzyńskiego z września 1939r. Do zbioru materiałów fonograficznych należą również transmisje i sprawozdania z ważnych wydarzeń i uroczystości państwowych, obrad parlamentu, partii politycznych, organizacji społecznych, imprez kulturalnych, zawodów sportowych oraz materiały dotyczące gospodarki. Zachował

²⁰ Paulina Dudek, Anna Kowalska: Narodowe Archiwum Cyfrowe. Wizja projekt ludzie. Narodowe Archiwum Cyfrowe. Warszawa 2010 s. 24 dokument elektroniczny www.nac.gov.pl

się m.in. reportaż radia niemieckiego z ataku na Westerplatte, sprawozdanie z manifestacji przed ambasadami Anglii i Francji 3 września 1939 r. i audycja powstańczej radiostacji „Błyskawica” z 24 sierpnia 1944r.²¹ Obok typowych materiałów dźwiękowych NAC posiada także skrypty, czyli pełne zapisy programów i audycji Polskiego Radia oraz Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa.

Zbiór filmów to około 2,4 tysiąca tytułów z lat 1928 – 1993. Większość filmów pochodzi z Instytutu Badań Edukacyjnych Wytwórni Filmowej „Sportfilm” oraz Wytwórni Filmowej „Czołówka”. Są to m.in. kroniki polskie z lat 1958-1975 o tematyce wojсковej oraz kroniki niemieckie z czasów II wojny światowej przedstawiające walki na różnych frontach i życie na terenach okupowanych przez wojska hitlerowskie. Osoby prywatne przekazały m. in. filmy o życiu żołnierzy polskich internowanych w Szwajcarii (1940-1944) oraz relację filmową z pogrzebu Romana Dmowskiego w styczniu 1939r. Niezwykle cenne są filmy z lat 20 i 30 XX wieku, wśród nich „Polonia Restituta”-film dokumentujący walki o kształt granic II RP. Zbiory audiowizualne udostępniane są w Biurze Obsługi Klienta w siedzibie NAC, przy ul. Hankiewicza 1²².

Narodowe Archiwum Cyfrowe jest też właścicielem zbiorów archiwalnych po byłej Państwowej Jednostce Organizacyjnej „Polskie Radio i Telewizja”. Zbiory te zawierają wszelkie materiały archiwalne powstałe w Polskim Radiu i Telewizji do końca 1993 r. Jest to ok. 135 tys. filmów i audycji telewizyjnych zarejestrowanych na taśmach światłoczułych i magnetycznych różnych formatów z lat 1958-1993 i ok. 665 tys. nagrań z audycjami słownymi i muzycznymi prezentowanymi na antenach Polskiego Radia w latach 1950-1993. Ze względu na specyfikę tych materiałów postanowiono czasowo użyć powstałym w 1994 r. Polskiemu Radiu S.A. i Telewizji Polskiej S.A. całość wytworzonej dokumentacji. Zobowiązano obie instytucje do prowadzenia prac inwentaryzacyjnych i porządkowych. Materiały te przechowywane są w magazynach Ośrodka Dokumentacji i Zbiorów Programowych Telewizji Polskiej S.A. i Archiwum Polskiego Radia S.A. Umowa użyczenia obowiązuje do 2015r.²³

NAC nadzoruje dziewięć instytucji państwowych, których materiały archiwalne po upływie 25 lat od ich wytworzenia zgodnie z prawem muszą trafić do archiwum państwowego. Pod nadzorem NAC znajdują się archiwa: Telewizji Polskiej S.A., Telewizji Polskiej S.A. Oddział Warszawa, Polskiego Radia S.A., Polskiego Radia S.A. Regionalna Rozgłośnia Radiowa w Warszawie „Radio dla Ciebie” S.A., Polskich Nagrań Sp. Z o.o., Polskiej Agencji Prasowej, Filmoteki Narodowej, Wytwórni Filmów Doku-

---

²¹ Krzysztof Pątek: Archiwum Dokumentacji Mechanicznej [w:] Archiwa polskie / pod red. Kazimierza Kozłowskiego, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Warszawa-Szczecin 1998 s. 101-102

²² Paulina Dudek, Anna Kowalska: Narodowe Archiwum Cyfrowe. Wizja projekt ludzie. Narodowe Archiwum Cyfrowe. Warszawa 2010 s. 32, dokument elektroniczny www.nac.gov.pl

²³ Paulina Dudek, Anna Kowalska: Narodowe Archiwum Cyfrowe. Wizja projekt ludzie. Narodowe Archiwum Cyfrowe. Warszawa 2010 s. 42, dokument elektroniczny www.nac.gov.pl

mentalnych i Fabularnych, Narodowego Instytutu Audiowizualnego. W trosce o losy polskiego dziedzictwa narodowego i kulturowego wiele osób i instytucji przekazuje do Narodowego Archiwum Cyfrowego swoje zbiory. NAC gromadzi tradycyjne i cyfrowe materiały archiwalne, ze szczególnym uwzględnieniem fotografii, nagrań dźwiękowych i filmów. W uzasadnionych przypadkach NAC dokonuje zakupu materiałów archiwalnych, które zostają włączone do zasobu. Archiwum może także uzupełnić swój zasób tworząc własne materiały archiwalne w technice fotograficznej i audiowizualnej. W ten sposób powstała m.in. dokumentacja żałoby narodowej po katastrofie prezydenckiego samolotu pod Smoleńskiem w kwietniu 2010r.²⁴

Aby zabezpieczyć informacje o historycznym znaczeniu dla państwa polskiego, Narodowe Archiwum Cyfrowe archiwizuje również strony internetowe najważniejszych urzędów państwowych. W wersji beta Archiwum Internetu dostępne są strony m.in. Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych, Narodowego Archiwum Cyfrowego, poszczególnych archiwów państwowych, Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, Archiwum Państwowego Dokumentacji Osobowej i Płacowej, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Sejmu i Senatu RP, Muzeum Narodowego w Krakowie²⁵.

NAC koordynuje masową digitalizację materiałów archiwalnych zgromadzonych w archiwach państwowych, której celem jest zabezpieczanie archiwaliów przed zniszczeniem, a także udostępnienie ich on-line. Narodowe Archiwum Cyfrowe stworzyło infrastrukturę technologiczną, która umożliwia digitalizację zarówno archiwaliów NAC jak i zbiorów innych instytucji. Jednym z najważniejszych wyzwań stojących przed archiwami państwowymi jest wprowadzenie ich zbiorów do sieci www. NAC prowadzi prace nad budową dwóch systemów informatycznych, których celem będzie udostępnianie informacji o zbiorach (Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA) a także elektronicznych wersji archiwaliów w Internecie (System Digitalizacji Archiwalnej SeDAn). NAC udostępnia również na stronie ponad 150 tysięcy skanów fotografii oraz ponad 20 tysięcy opisów nagrań ze swojego zbioru (Zbiory NAC on-line)²⁶. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przekazała NAC zadanie administrowania prototypem systemu Archiwum Dokumentów Elektronicznych. Archiwum Dokumentów Elektronicznych można testować na stronie <http://ade.ap.gov.pl/> Po zakończeniu etapu testów, prototyp systemu zostanie udostępniony na stronie NAC.

Narodowe Archiwum Cyfrowe stara się upowszechniać w społeczeństwie świadomość tego, że archiwa państwowe to ważne i potrzebne instytucje państwowe, które są otwarte na każdego użytkownika. Na stronie internetowej NAC istnieje Internetowe

---

²⁴ Op.cit.

²⁵ <http://www.archiwuminternetu.nac.gov.pl/> [dostęp dnia 2013-08-21]

²⁶ <http://www.nac.gov.pl/zadania> [dostęp dnia 2013-06-20]

Forum Archiwalne IFAR, które jest platformą do wymiany informacji i opinii o takich zagadnieniach jak metodyka archiwalna, archiwizacja materiałów cyfrowych, digitalizacja materiałów analogowych czy systemy informacji o zasobie archiwów państwowych. Forum powstało 12 stycznia 2004 roku a jego pomysłodawcą, założycielem i administratorem jest Rafał Magryś.

Użytkownicy IFAR stworzyli zintegrowaną społeczność, która spotyka się także poza forum - od 2007 r. odbywają się Zjazdy IFAR [<http://www.ifar.pl/index.php/topic,1813.0.html>], które również są okazją do dyskusji o najważniejszych dla archiwistyki zagadnieniach²⁷. NAC edukuje i popularyzuje wiedzę o archiwach wśród dzieci i młodzieży. Prowadzi warsztaty, które mają na celu zapoznanie studentów kierunków humanistycznych z zagadnieniami i wyzwaniem archiwistyki cyfrowej (*NAC dla studentów*). Zainteresowana współpraca uczelnia wyższa może zgłosić chęć odbycia spotkania w NAC wskazując wybrany blok tematyczny. Osoba odpowiedzialna w NAC uzgadnia terminy z uczelnią i osobami odpowiedzialnymi za przygotowanie prezentacji i oprowadzanie studentów. Spotkania są bezpłatne a o udziale w nich decyduje kolejność zgłoszeń. Dostępne bloki tematyczne dotyczą działalności Narodowego Archiwum Cyfrowego, dokumentu elektronicznego, fotografii, nagrań i filmów, mikrofilmów w NAC, digitalizacji, serwerowni w NAC, udostępniania zbiorów oraz filozofii archiwistyki cyfrowej. Studenci mają okazję bliżej zapoznać się z pracą archiwistów, programistów, historyków fotografii i specjalistów od digitalizacji oraz infrastruktury komputerowej, dzięki którym w Internecie można obserwować funkcjonowanie projektów realizowanych przez Narodowe Archiwum Cyfrowe, takich jak Zintegrowany System Informacji Archiwalnej, projekt www.szukajwarchiwach.pl, Archiwum Internetu czy Zbiory NAC On-line²⁸. Dla dzieci z kolei NAC przygotował kącik z grami on-line (*NAC dla dzieci*), które w interesujący i zabawny sposób przekazują najmłodszym wiedzę o tym jakie materiały mogą znajdować się w archiwum, a także pomagają wykształcić w nich przeświadczenie, że stare akta, mapy czy fotografie należy chronić przed zniszczeniem²⁹. Pracownicy archiwów zdają sobie bowiem sprawę z tego, że jest jeszcze mnóstwo archiwaliów rozproszonych w zasobach prywatnych a świadomość ich wartości- bardzo różna.

Jak korzystać z Archiwów Państwowych?

Zasady udostępniania zbiorów archiwalnych we wszystkich archiwach państwowych w Polsce regulują dwa akty prawne: przywoływana już we wstępie ustawa, a dokładnie art. 16 i 17 *Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*

---

²⁷ <http://www.nac.gov.pl/IFAR> [dostęp dnia 2013-08-21]

²⁸ <http://www.nac.gov.pl/node/523> [dostęp dnia 2013-08-21]

²⁹ <http://nac.gov.pl/dzieciaki/robot.swf> [dostęp dnia 2013-08-21]

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19830380173> oraz *Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych*. http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/file/pdf/zarz_04_2000.pdf

Archiwa udostępniają materiały bezpłatnie w Internecie i w pracowniach naukowych. Użytkownikiem może być każdy zainteresowany, nie musi być to osoba pełnoletnia, ani nie musi być obywatelem Polski. Archiwa świadczą też usługi odpłatnie, np. wyszukiwanie informacji (kwerenda) na dany temat, przeprowadzane przez pracowników archiwum, świadczenie usług reprograficznych (kserokopie, skany, fotografie, mikrofilmy, diapozytywy oraz odpisy i wypisy). Użytkownicy mogą samodzielnie szukać informacji o materiałach archiwalnych (dokonywać kwerend) lub przeglądać materiały archiwalne. Kwerendy archiwalne należy rozpocząć od zapoznania się z pomocami archiwalnymi dostępnymi w pracowniach naukowych. Można korzystać z przewodników po zasobach, informatorów, spisów zespołów, indeksów osobowych i geograficznych oraz innych pomocy stworzonych dla określonego zbioru materiałów. Warto skorzystać z pomocy doświadczonego pracownika archiwum, pomoże to zaoszczędzić czas i uniknąć błędów, które zniechęcają do dalszych poszukiwań. Aby ułatwić dostęp do archiwaliów w ostatnich latach stworzono dostępne przez Internet bazy komputerowe, które przekształcono w Zintegrowany System Informacji Archiwalnej (ZoSIA). Dzięki temu systemowi większość poszukiwań w archiwach państwowych można dokonać w dowolnym miejscu wykorzystując do tego komputer z dostępem do Internetu³⁰.

Narodowy zasób archiwalny zgromadzony w archiwach państwowych jest cennym skarbem podlegającym szczególnej ochronie w celu zachowania naszej tożsamości i pamięci narodowej dla obecnych i przyszłych pokoleń. Archiwa Państwowe, w tym archiwa centralne starają się nie tylko gromadzić, przechowywać, zabezpieczać i udostępniać swoje zbiory, ale również przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii zainteresować nas tym cennym dziedzictwem kulturowym.

Bibliografia

Borodij Eugeniusz (red.): Kancelaria i Archiwum Zakładowe. Podręcznik, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 2009

Buchner Hanna, Niewiadomska-Guentzel Marta: Jak korzystać z archiwów państwowych? Przewodnik użytkownika Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA, Narodowe Archiwum Cyfrowe, Warszawa 2008

Dudek Paulina, Kowalska Anna: Narodowe Archiwum Cyfrowe. Wizja projekt ludzie. Narodowe Archiwum Cyfrowe, Warszawa 2010, dokument elektroniczny www.nac.gov.pl

---

³⁰ Hanna Buchner, Marta Niewiadomska-Guentzel: Jak korzystać z archiwów państwowych? Przewodnik użytkownika Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA, Narodowe Archiwum Cyfrowe Warszawa 2008 s. 41-43

Kołodziej Edward, Bieńkowska Barbara, Nowożycki Bartosz: Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym. Tom I, Warszawa 2009

Kołodziej Edward, Bieńkowska Barbara, Nowożycki Bartosz: Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym. Tom II, Warszawa 2009

Kozłowski Kazimierz (red.): Archiwa polskie, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa-Szczecin 1998

Lewandowska Dorota (red.): Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa 2008

Nałęcz Daria (red.): Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Szczecin 12-13 września 2002 r. Tom I, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Toruń 2002

Poraziński Jarosław, Strykowski Krzysztof (red.): Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Olsztyn 6-8 września 2007 r., Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 2008

Zielińska Teresa red.: Archiwum Główne Akt Dawnych. Informator o zasobie, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 1992